

ЯКІ ПОЛІТИКИ МАЮТЬ ШАНС НА ПРИХИЛЬНІСТЬ МОЛОДІ: ДИСПОЗИЦІЙНИЙ РАКУРС

*С. Л. Грабовська, Р. І. Карковська,
О. Б. Томчій, м. Львів*

Висвітлено основні теоретичні підходи до вивчення й трактування лідерства. Представлено результати емпіричного дослідження зв'язку рис образу “Я-ідеального” та ідеального політичного лідера чи лідера, за якого б виборці віддали свій голос (дослідження проводилося серед молоді, яка навчається). Встановлено, які риси молоді люди (студенти та аспіранти) вважають найважливішими для себе особисто і політичних лідерів. Описано особливості досліджуваних, які схильні оцінювати політичного лідера крізь призму важливих для себе рис, та поширені в опитуваній групі образи ідеального політика.

Ключові слова: лідерство, політичний лідер, особистісна риса, ранжування.

Проблема. Феномен лідерства – один з найбільш досліджуваних та дискусійних у соціальних науках. Незважаючи на те, що про цей феномен написано не одну сотню книжок і статей, маємо тут більше запитань, ніж відповідей. Залишається відкритим чи не найважливіше в плані розуміння природи лідерства питання: чому люди надають перевагу тому чи іншому кандидату на виборах (до виборних органів влади, на виборні посади тощо), чому за одними йдуть і на свята, і на працю, і навіть на барикади, а заклики інших залишаються без відповіді.

Мета статті: представити результати дослідження впливу самооцінки певних особистісних рис на оцінку інших людей, вибір політичних преференцій у формуванні образу політичного лідера у студентської молоді.

До найдавніших концепцій лідерства зазвичай відносять теорії “героїв”, від яких беруть початок теорії рис. Так, найбільшими чеснотами для стародавніх греків були мудрість, справедливість, хитрість та звияга (ці риси, як свідчить Іліада, були властиві, відповідно, Нестору, Агамемнону, Одиссею та Ахіллу). Епос наповнений образами героїв, яким приписуються аналогічні риси.

Дж. Дауд, Е. Дженінгс, Т. Карлайл та інші автори теорії “героїв” переконані, що, власне, від дій певних осіб залежать зміни в суспільстві і загалом розвиток історії [1]. Із 20-х років минулого століття почали шукати певний набір рис, особистісних характеристик, які виводять людину в ранг лідерів. Пошук набору лідерських рис триває й досі, хоча автори таких досліджень наводять списки рис, що часто суттєво різняться.

З позиції теорії “вроджених рис” (В. Бінхам, Л. Бернард, О. Гед, С. Кілбоурн та ін.) особистість стає лідером, якщо має певні здібності (інтелектуальні, ораторські, організаційні та ін.), досягнення (освіта, фізичний розвиток), відповідальність (незалежність, ініціативність, наполегливість, мотивація до успіху тощо), навички участі (активність, здатність до кооперації), статус (соціально-економічне становище, посада, популярність) та певні ситуативні риси (наприклад, чесність, сила, креативність, філософський склад мислення тощо) [2; 3]. У 1940 р. американський психолог К. Берд, узагальнивши всі відомі на той час теорії рис, склав список рис, які наводили різні автори. Цей список налічував 79 рис, але жодна з них не займала певного місця в рейтингу: автори називали лише 5% рис чотири рази, 4-5% – тричі, 16-20% рис названі двічі та в понад 65% випадків було названо різні риси. Серед найбільш популярних рис – ініціативність, ентузіазм, товариськість, упевненість у собі, почуття гумору, дружелюбність [1]. Це стало приводом для активної критики теорій рис як суб’єктивістських. Так, Е. Дженінгс стверджував, що автори

теорій рис називають найважливішими ті риси лідера, які їм самим найбільше імпонують (або їм притаманні) [там само].

Поведінкові теорії, що виникли у 1950-ті роки (починаючи з ідей К. Левіна), намагаються визначити найефективніші способи лідерської поведінки: авторитарний, демократичний чи ліберальний [там само].

Ситуаційні (ймовірнісні) теорії лідерства базуються на постулаті, що лідери можуть адекватно оцінювати ситуацію та ефективно адаптуватися до змін: ідеться про те, що в конкретній ситуації виникає потреба в певних рисах, якими володіють ті чи інші члени групи. Отже, ситуація створює умови для вияву певних особливостей людей і примушує групу висувати тих людей, які найбільше відповідають певному часу, місцю та обставинам. По суті, ситуаційні теорії лідерства лише уточнюють теорії рис, надаючи певні пояснення, чому люди, що мають важливі для групи риси, стають для неї лідерами.

Теорії “харизми” ставлять у центр уваги вплив лідера на групу, що базується на його особистісних рисах, здатності надихати прихильників образом майбутнього, безпомилково вести до позитивних змін.

Теорії взаємин, що почали з’являтися з кінця 1970-х років, стверджують, що лідер обирається групою і повинен діяти так, як хоче група. Відтак, за Р. Стогділлом і С. Шатлі, природа лідерства криється у стосунках лідера з групою, а не залежить від особистісних рис людини. Хоча, зрозуміло, стосунки завжди базуються на подібності чи відмінності поглядів, цінностей, феномені атракції. Відтак нехтувати рисами, якими володіє людина, не доводиться: обираючи лідера, група обирає риси, важливі для неї [4; 5].

Р. Кеттелл зробив вдалу спробу об’єднати ситуаційні та особистісні підходи, заклавши тим самим основи ситуаційно-особистісних теорій. Розглядаючи лідерство як динамічну взаємодію між метою і потребами групи та лідера, дослідник наголошував, що головна функція лідера полягає в тому, щоб максимально чітко зрозуміти потреби, інтереси та мету групи і бути здатним організувати її на їх досягнення.

Останні 20 років додали ще цілий ряд теорій лідерства, кожна з яких концентрує увагу на певних рисах чи діях лідера. Серед них можна виділити теорію очікування-взаємодії (операціональна модель лідерства Д. Хемфіла, Р. Стогділла; ймовірнісна модель ефективного лідерства Ф. Фідлера тощо) [5; 6].

Гуманістичний напрям у психології сприяв виникненню ряду мотиваційних теорій лідерства: Р. Блейк і Моутон створили теорію, за якою поведінка лідера розглядається із двох позицій: “потреби, інтереси людини” і “потреби, інтереси справи”. Завдання лідера полягає в тому, щоб максимально їх узгодити [7]. Ще одна мотиваційна модель лідерства, авторами якої є Т. Мітчел і С. Еванс, обстоює ідею, що лідери потрібні групі для того,

щоб визначити мету, створити ефективну мотивацію, організувати групу на ефективну діяльність для досягнення поставленої мети і створити умови, аби члени групи отримували задоволення від роботи [8].

Значної популярності набули теорії трансформаційного і транзакційного лідерства. Трансформаційний підхід полягає в тому, що лідером стає людина, здатна вносити зміни в стратегію розвитку групи, її культуру, бачити загальні перспективи. Транзакційний лідер зосереджує свою увагу на поточних справах, стосунках у групі, емоційній стороні процесу. Прихильники цього напрямку К. Джерджен, Д. Марч, Г. Саймон, Д. Тібо, Д. Хоманс та ін. звертають увагу на такі риси лідера, як здатність відчувати емоційний “пульс”, дух групи, її мету і скеровувати її на ефективне здійснення поставленої мети [9; 10].

Сучасні теорії лідерства базуються здебільшого на двох підходах. Відповідно до першого, лідера створює група; згідно із другим, сама група створюється діями лідера, скерованими на її згуртування. Теорія лідерства як служіння стверджує, що лідери не стільки керують і контролюють, скільки ставлять інтереси групи, її членів вище за свої власні, мотивують групу на ефективну діяльність, делегують владні повноваження членам групи, об'єднують її.

Список підходів до лідерства можна продовжувати і деталізувати, але й наведений фрагментарний перелік підходів до проблеми лідерства, з одного боку, свідчить про їх розмаїття, а з другого – про дивну однаковість усіх, хто говорить про лідерство: усі автори прагнуть відшукати риси, що роблять людей авторитетними для інших. Водночас представники психодинамічного підходу розглядають стосунки з лідером крізь призму ідентифікації – механізму, описаного З. Фройдом [11]. На основі цих підходів було сформульовано *гіпотезу*: імовірно, що критерієм, за яким обирається лідер загалом і політичний лідер зокрема, є ранжування певного переліку особистісно значущих рис. Для того щоб прийняти рішення за кого голосувати, виборець оцінює важливі для себе риси претендента, ніби зв'язуючи їх зі списком важливості цих рис у переліку “Я-ідеальне”. Цей механізм може мати і загальну природу, але особливо він, напевне, дієвий для українського виборця за нинішньої ситуації, коли відмінності програм політичних партій мінімальні і невиразні, а тому для більшості виборців реально важать особистісні риси претендентів на їхнє серце і руку (що поставить хрестик у відповідній графі).

У 1998–2005 роках ми провели дослідження портрета політичного лідера в середовищі студентів та аспірантів, під час якого випробуванним пропонувалося відповісти на запитання “Які риси, на Ваш погляд, повинен мати справжній політичний лідер, щоб Вам хотілося його підтримати, піти за ним?”, але вкlastися вони мали у список не більше ніж із 5 рис [12]. На основі характеристик, які найчастіше називали опитані, був створений список, що охоплював 20 рис. До нього увійшли: чесність,

упевненість у собі, мудрість, сила, справедливість, цілеспрямованість, освіченість, харизматичність, порядність, рішучість, ораторські здібності, патріотизм, щирість, самостійність, толерантність, гнучкість, професіоналізм, відповідальність, організаторські здібності.

В актуальному дослідженні студентам та аспірантам пропонувалося проранжувати ці риси за важливістю для самих випробуваних. Риси мали посісти своє місце в списку від 1 до 20, повторювати ранг було заборонено. Далі респондентів попросили проранжувати ці риси за важливістю для політичного лідера, якого вони вважають еталоном (ідеальним політичним лідером). Наступним кроком було завдання проранжувати ці ж риси спочатку для гіпотетичного кандидата в депутати Верховної Ради, за якого випробуваний однозначно проголосував би, і далі – для гіпотетичного кандидата, за якого випробуваний однозначно не голосував би. Респонденти працювали індивідуально, на окремих бланках, відмов від участі в дослідженні не було.

Щоб належним чином перевірити висунуту гіпотезу, для дослідження було обрано студентську та аспірантську аудиторію двох міст – Львова і Сімферополя. Вибір досліджуваної групи зроблено з огляду на те, що студентська та аспірантська молодь традиційно вважається чи не найактивнішою в соціальному плані, а Західна Україна і Крим, за результатами виборів та даними соціологічних досліджень, є прихильниками різних політичних сил. Отже, цікаво було зіставити “Я-ідеальне” кримської і львівської молоді та виявити, які уявлення про ідеального політичного лідера побутують у цих групах. Загалом було досліджено 156 осіб, серед яких 70 аспірантів (49 осіб – львів’яни, 21 особа – із Сімферополя) та 86 студентів (34 особи живуть у Львові, 52 – у Сімферополі). Загалом 83 досліджуваних – жителі Львова, 73 – Сімферополя (29 чоловіків і 127 жінок).

Результати ранжування досліджуваними запропонованих рис подано в табл. 1. Риси розташовано в порядку зростання середніх арифметичних рангів, отриманих у загальній групі досліджуваних. Як видно, послідовність рис у перших трьох наведених списках значною мірою схожа. Першу п’ятірку рис, які опитана молодь визначила важливими для себе, для образу політичного лідера і для вибору того чи іншого кандидата на політичну посаду, склали чесність, мудрість і впевненість у собі. Цікаво відзначити, що впевненість у собі увійшла також у перелік перших п’яти рис кандидата, за якого досліджувані не голосували б. Рисою, яку респонденти відзначили як найменш важливу для себе, ідеального лідера та лідера, за якого віддали б свій голос, є гнучкість. У переліку рис політика, за якого опитані не голосували б, гнучкість посідає перше місце.

Таблиця 1

Результати ранжування риси (загальна група)

Ранг	“Я-ідеальне”	Ідеальний політичний лідер	Лідер, за якого голосував би	Лідер, за якого не голосував би
1	Чесність	Чесність	Чесність	Гнучкість
2	Мудрість	Мудрість	Мудрість	Сила
3	Упевненість у собі	Професіоналізм	Упевненість у собі	Ораторські здібності
4	Порядність	Упевненість у собі	Професіоналізм	Упевненість у собі
5	Освіченість	Порядність	Патріотизм	Харизматичність
6	Професіоналізм	Справедливість	Порядність	Організаторські здібності
7	Справедливість	Освіченість	Справедливість	Рішучість
8	Відповідальність	Відповідальність	Цілеспрямованість	Цілеспрямованість
9	Компетентність	Патріотизм	Компетентність	Самостійність
10	Цілеспрямованість	Компетентність	Харизматичність	Толерантність
11	Самостійність	Рішучість	Відповідальність	Освіченість
12	Щирість	Щирість	Ораторські здібності	Компетентність
13	Рішучість	Цілеспрямованість	Рішучість	Патріотизм
14	Сила	Харизматичність	Освіченість	Професіоналізм
15	Організаторські здібності	Сила	Щирість	Мудрість
16	Харизматичність	Організаторські здібності	Толерантність	Відповідальність
17	Патріотизм	Самостійність	Сила	Щирість
18	Толерантність	Ораторські здібності	Організаторські здібності	Справедливість
19	Ораторські здібності	Толерантність	Самостійність	Чесність
20	Гнучкість	Гнучкість	Гнучкість	Порядність

Значної ваги досліджувана молодь надає професіоналізму, компетентності, справедливості та відповідальності. Помітно, що самостійність опитувані вважають важливішою для себе особисто, аніж для політичного лідера. Цікавим видається ставлення опитаних до риси “патріотизм”: якщо в “Я-ідеальному” ця риса займає 17-ту позицію, їй не надають великого значення, то в образі ідеального політичного лідера вона переходить на 9-те місце, а серед критеріїв голосування – на 5-те, потрапляючи в розряд чи не найважливіших вимог до кандидата.

Розгляньмо детальніше уявлення молоді, яка навчається, про ідеального політичного лідера на підставі результатів ранжування запропонованих рис досліджуваними різними підгруп (табл. 2).

Таблиця 2

Результати ранжування рис ідеального політичного лідера
в підгрупах досліджуваних (порівняння підгруп
за t-критерієм Стьюдента)

Риси	Аспіранти		Студенти		Кримчани		Львів'яни		Чоловіки		Жінки	
	X середнє	Ранги	X середнє	Ранги	X середнє	Ранги	X середнє	Ранги	X середнє	Ранги	X середнє	Ранги
Чесність	7,49	1	4,48	1	6,65	1	4,89	1	7,07	2	5,54	1
Упевненість у собі	8,84	4	8,36	3	8,40	3	8,78	7	8,28	4	8,65	4
Мудрість	7,89	3	6,45	2	6,77	2	7,47	2	6,59	1	7,21	2
Сила	11,81	16	11,71	14	10,99	13	12,63	15	9,56	7	12,26	16
Компетентність	9,00	5	11,27	13	10,42	11	10,05	9	9,55	6	10,41	10
Справедливість	10,36	10	8,64	5	10,31	9	8,38	5	10,52	13	9,16	6
Цлеспрямованість	11,46	13	10,91	12	11,49	14	10,77	12	11,90	16	10,98	13
Освітченість	9,94	9	9,14	8	10,55	12	8,30	4	10,17	10	9,35	7
Харизматичність	9,83	8	12,80	15	10,17	8	12,95	18	9,76	8	11,86	14
Порядність	9,23	6	8,78	6	9,36	5	8,55	6	9,03	5	8,97	5
Рішучість	11,21	12	10,24	9	10,35	10	11,05	13	10,38	11	10,75	11
Ораторські здібності	11,87	17	13,37	19	12,80	18	12,59	14	11,07	14	13,07	19
Патріотизм	11,00	11	9,03	7	9,83	7	10,01	8	10,48	12	9,79	9
Щирість	11,66	15	10,69	11	11,95	17	10,18	10	12,00	17	10,92	12
Самостійність	13,03	19	12,13	16	11,71	15	13,47	19	14,72	19	12,03	15
Толерантність	12,89	18	12,99	18	13,06	19	12,81	17	13,97	18	12,71	17
Гнучкість	15,53	20	16,81	20	16,57	20	15,86	20	15,14	20	16,49	20
Професіоналізм	7,60	2	8,60	4	8,42	4	7,85	3	7,59	3	8,28	3
Відповідальність	9,37	7	10,26	10	9,58	6	10,19	11	11,21	15	9,55	8
Організаторські здібності	11,53	14	12,97	17	11,93	16	12,77	16	9,79	9	12,90	18

У табл. 2 напроти рис зазначено середні арифметичні рангів, отриманих у кожній із підгруп, та відповідно до цього місце, яке вони займають у переліку рис ідеального політичного лідера. Ранги, які досліджували різних підгруп присвоювали рисам, ми порівняли за t-Стюдента, по парно зіставивши різні підгрупи (аспірантів і студентів, жителів Сімферополя і Львова, чоловіків і жінок). Відтак було виділено середні арифметичні, між якими встановлено статистично значущі відмінності. З таблиці видно, що риса може займати однакові позиції (ранги) в отриманих у різних підгрупах списках, проте середні арифметичні свідчать, що представники однієї з підгруп надають більшого значення цій рисі. Оскільки досліджувані ранжували риси від 1 до 20, де 1 – найважливіше, 20 – найменш важливе, конкретна риса важливіша для тих опитаних, у підгрупі яких отримано нижче середнє значення. Виявлено, що з-поміж рис ідеального політичного лідера аспіранти надають більшого значення компетентності (хс. = 9) та харизматичності (хс. = 9,83) (для студентів ці показники становлять відповідно хс. = 11,27; хс. = 12,8 при $p \leq 0,05$). Студенти порівняно з аспірантами вважають важливішими для політичного лідера чесність (хс.1 = 4,48; хс.2 = 7,49), справедливість (хс.1 = 8,64; хс.2 = 10,36) та патріотизм (хс.1 = 9,03; хс.2 = 11).

Для львів'ян більш пріоритетними, ніж для жителів Сімферополя, в образі ідеального політичного лідера є чесність (хс.1 = 4,89; хс.2 = 6,65), справедливість (хс.1 = 8,38; хс.2 = 10,31) та освіченість (хс.1 = 8,3; хс.2 = 10,55). Водночас кримчани порівняно з львів'янами важливішими для ідеального політика вважають харизматичність (хс.1 = 12,95; хс.2 = 10,17) та самостійність (хс.1 = 13,47; хс.2 = 11,71).

Жінки, описуючи ідеального політичного лідера, присвоїли самостійності вищі ранги (хс.1 = 12,03), ніж чоловіки (хс.2 = 14,72). Натомість досліджувані чоловіки активніше, ніж жінки, віддають перевагу силі (хс.1 = 9,56; хс.2 = 12,26) та організаторським здібностям (хс.1 = 9,79; хс.2 = 12,9) політичного лідера.

У загальній групі досліджуваних виявлено значущі кореляції (рангова кореляція Спірмена) між рангами, які отримала кожна із запропонованих рис. Встановлено прямі зв'язки між виборами професіоналізму, організаторських здібностей ($r = 0,21$; $p \leq 0,05$) та відповідальності ($r = 0,36$; $p \leq 0,05$). Спостерігаються також кореляції між рангами таких рис:

- чесністю і щирістю ($r = 0,19$; $p \leq 0,05$);
- гнучкістю і самостійністю ($r = 0,24$; $p \leq 0,05$) та гнучкістю і толерантністю ($r = 0,19$; $p \leq 0,05$);
- упевненістю в собі та ораторськими здібностями ($r = 0,17$; $p \leq 0,05$) і силою ($r = 0,18$; $p \leq 0,05$).

Шляхом кластерного аналізу емпіричного матеріалу в межах шкали "ідеальний політичний лідер" виділено три кластери, до яких увійшли

молоді люди з різними образами ідеального політика (табл. 3). Кластери названо залежно від рис, яким віддавали перевагу опитані, що до них увійшли.

Таблиця 3

**Образи ідеального політичного лідера
за результатами кластерного аналізу**

1-й кластер	2-й кластер	3-й кластер
"Слуга народу"	"Успішний менеджер"	"Сильний батько"
Найбільш виражені риси в образі ідеального політика		
Чесність	Харизматичність	Упевненість у собі
Порядність	Ораторські здібності	Мудрість
Патріотизм	Толерантність	Сила
Щирість	Гнучкість	Справедливість
Професіоналізм	Організаторські здібності	
Відповідальність		
Найменш виражені риси в образі ідеального політика		
Упевненість у собі	Справедливість	Порядність
Сила	Патріотизм	Толерантність
Харизматичність	Щирість	Гнучкість
Ораторські здібності		Професіоналізм
		Відповідальність
		Організаторські здібності

До першого кластера увійшло 69 осіб, що становить 44% усієї вибірки; до другого – 50 осіб (32%); до третього – 37 осіб (23%). Отже, більшість молодих людей, які взяли участь у дослідженні, вважають, що політик повинен бути професіоналом з розвинутими моральними якостями (чесність, порядність тощо), проте опитані, які увійшли до найбільшого кластера, не надають великого значення силі і впевненості політичного лідера.

Кореляційний аналіз рангів, які присвоювали досліджувані кожній із рис за чотирма критеріями ("Я-ідеальне"; ідеальний політичний лідер; лідер, за якого голосував би; лідер, за якого не голосував би), засвідчив такі значущі зв'язки:

- між 15-ма рисами “Я-ідеального” та ідеального лідера існують прямі зв’язки, між 5-ма (цілеспрямованість, освіченість, порядність, рішучість, патріотизм) кореляційні зв’язки не виявлено;

- прямі кореляційні зв’язки встановлено між 8-ма рисами (чесність, сила, компетентність, харизматичність, рішучість, патріотизм, гнучкість, професіоналізм) “Я-ідеального” та особи, якій досліджувані надали б право піднятися на “політичний Олімп”. Між іншими 12-ма рисами “Я-ідеального” і політика, за якого проголосували б, кореляційних зв’язків не виявлено;

- за 11-ма рисами із запропонованого списку виявлено обернені кореляційні зв’язки між образом “Я-ідеального” і політика, за якого опитувані не віддали б свого голосу (чесність, мудрість, сила, компетентність, справедливість, цілеспрямованість, харизматичність, ораторські здібності, самостійність, гнучкість, організаторські здібності). Жодного прямого зв’язку між рисами цих образів не встановлено.

Отже, приймаючи рішення за кого голосувати, опитана молодь оцінює важливі для себе риси претендента, “зіставляючи” його з образом “Я-ідеального”. Найгісніше пов’язані образи “Я-ідеального” та ідеального політичного лідера; водночас образ політика, за якого молоді люди готові були б віддати свій виборчий голос, є дещо “компромісним” – меншою мірою відповідає “Я-ідеальному”. В образі політика, за якого опитувані не проголосували б, яскраво виражені риси, які в переліку “Я-ідеального” займають низькі позиції.

Кореляційний аналіз рангів у загальній групі досліджуваних (змінні – досліджувані) дав можливість виявити зв’язки між рангами конкретної риси в різних образах. Кореляційний аналіз рангів було застосовано також для кожного досліджуваного (змінні – риси), що дало можливість виявити не лише зв’язки між окремими рисами, а й зв’язки між їхніми переліками (розподілами рангів). Ми підраховували кількість досліджуваних, у відповідях яких спостерігаються значущі (прямі та обернені) зв’язки між рисами образів, які вивчались (табл. 4).

Як видно з табл. 4, у понад третини досліджуваних (39,1%) виявлено прямий зв’язок між “Я-ідеальним” і образом ідеального політичного лідера та майже в третини (29,5%) – між “Я-ідеальним” та переліком рис образу політика, якому вони віддали б свій голос на виборах. Не перевищують 6% частки досліджуваних, чие бачення рис бажаних політичних лідерів і “Я-ідеального” явно суперечливі: риси, яким вони надають великого значення для себе чи для ідеального політика, займають останні позиції в списку рис політика, за якого вони проголосували б, чи перші позиції в списку рис політика, за якого вони не віддали б свій голос.

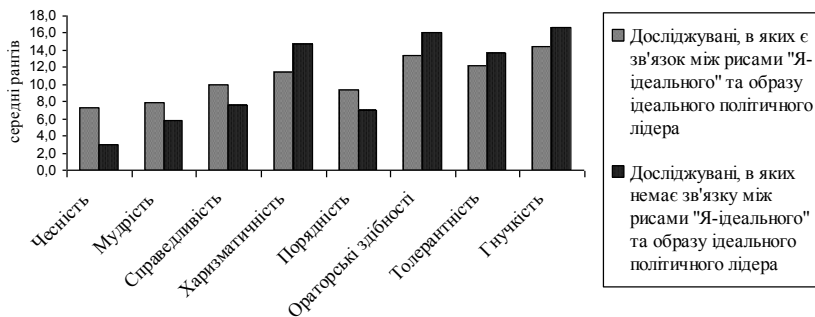
Таблиця 4

Зв'язки між переліками рис, які формують досліджувані образи

Перелік рис (критерій ранжування), які включено в кореляційний аналіз	Вид зв'язку					
	прямий		не виявлено		обернений	
	к-сть осіб	частка (у %)	к-сть осіб	частка (у %)	к-сть осіб	частка (у %)
“Я-ідеальне” та ідеальний політичний лідер	61	39,1	94	60,3	1	0,6
“Я-ідеальне” та політик, за якого не голосували б	1	0,6	112	71,8	43	27,6
Ідеальний політичний лідер та політик, за якого не голосували б	3	2	111	71	42	27
“Я-ідеальне” та політик, якому віддали б свій голос	46	29,5	104	66,7	6	3,8
Ідеальний політичний лідер та політик, якому віддали б свій голос	58	37,2	93	59,6	5	3,2
Політик, якому віддали б свій голос, та політик, за якого не голосували б	9	5,8	114	73	33	21,2

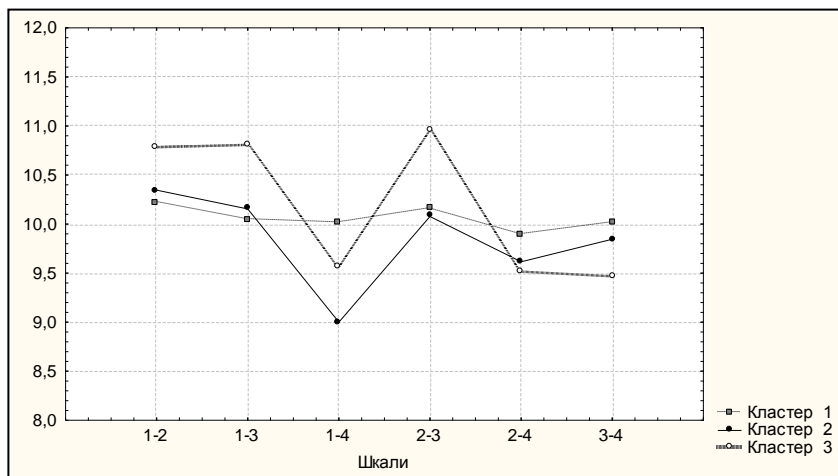
За допомогою порівняльного аналізу (t-критерій Стьюдента) встановлено, що досліджувані, у відповідях яких спостерігається прямий зв'язок між рисами “Я-ідеального” та образом ідеального політичного лідера, більшого значення, ніж ті, у відповідях яких такого зв'язку немає, надають чесності, мудрості, справедливості та порядності. Водночас опитувані, у відповідях яких не виявлено значущих кореляцій між рисами “Я-ідеального” та образом ідеального політичного лідера, схильні ставити на перші позиції в переліку важливих рис харизматичність, ораторські здібності, гнучкість і толерантність. Розгляньмо для прикладу значущі відмінності між середніми арифметичними рангів, які присвоїли рисам опитані названих підгруп, описуючи “Я-ідеальне” (рис. 1). Зіставлення рангів за шкалою “ідеальний політичний лідер” продемонструвало аналогічні відмінності.

Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави

Рис. 1. Результати порівняння підгруп досліджуваних, виділених за критерієм наявності значущої кореляції між рисами “Я-ідеального” та образу ідеального політичного лідера

На основі кластерного аналізу кореляційних зв'язків (прямий, обернений, незначущий) між шкалами “Я-ідеальне”, “ідеальний політичний лідер”, “лідер, за якого проголосував би”, “лідер, за якого не голосував би” виділено три підгрупи досліджуваних (три кластери) (рис. 2).

1 – “Я-ідеальне”
 2 – ідеальний політичний лідер
 3 – лідер, за якого проголосував би
 4 – лідер, за якого не голосував би

Рис. 2. Підгрупи опитаних (кластери), виділені за наявністю кореляційних зв'язків між досліджуваними образами

До першого кластера увійшли 58% досліджуваних, а саме ті, у кого найменш пов'язані досліджувані образи. Найбільш виражені зв'язки між образами “Я-ідеального” та політичних лідерів у досліджуваних, які сформували третій кластер (25% опитаних). Результати порівняння (однофакторного дисперсійного аналізу) свідчать, що студенти й аспіранти, у яких схожі образи (“Я-ідеального”; ідеального політичного лідера; лідера, за якого вони віддали б свій голос), вважають важливішими чесність і мудрість а дещо меншого значення надають силі, харизматичності, ораторським здібностям і гнучкості, ніж досліджувані, у яких ці образи істотно різняться. Як уже зазначалося (див. табл. 1), мудрість і чесність – риси, які посіли вищі позиції в рейтингу важливих (бажаних) для себе та політичного лідера. Силі, харизматичності, ораторським здібностям і гнучкості опитані відвели чи не останні позиції в цих рейтингах. Коли ж ідеться про різні образи ідеального політичного лідера (див. табл. 3), то для досліджуваних, які схильні обирати політичного лідера, “зіставляючи” його риси з “Я-ідеальним”, найменш привабливим є образ “успішного менеджера”.

Висновки. Отже, висунуте нами припущення в цілому підтвердилося. Для успішного прогнозування шансів того чи іншого кандидата і його просування достатньо з'ясувати самооцінку важливих моральних рис для виборця і переконати його в тому, що аналогічними рисами володіє претендент на його “хрестик” у бюлетені. При цьому не слід забувати, що чесність і мудрість – це ті риси, які тотальна більшість опитаних молодих людей вважають найважливішими і яким надають найбільшої ваги ті, котрі схильні ідентифікувати себе з лідером.

Література

1. Leadership Theory and Research. Perspectives and Directions / Edited by M. M. Chemers, R. Ayman. – New York : Academic Press, Inc., 1993. – 345 p.
2. Barnard C. I. A definition of authority / C. I. Barnard // Reader in bureaucracy. – New York : Free Press, 1952. – 464 p.
3. Bingham W. V. Leadership / W. V. Bingham // The psychological foundation of management. – New York : Shaw, 1927. – P. 56–74.
4. Bass B. M. Bass & Stogdill's Handbook of Leadership. Theory, Research and Managerial Applications / B. M. Bass. – 3d ed. – New York : Free Press, 1990. – 1184 p.
5. Stogdill R. M. Personal Factors Associated with Leadership / R. M. Stogdill // Journal of Psychology. – 1948. – №25. – P. 35–71.
6. Bryson J. M. Leadership of the Common good / J. M. Bryson, B. C. Crosby. – San Francisco : Jossey-Bass Publishers, 1992. – 435 p.
7. Blake R. R. Presidential (grid) styles / R. R. Blake, J. S. Mouton // Training & Development Journal. – 1986. – 39 (3). – P. 14–17.
8. Evans S. M. Free Spaces : The sources of democratic change in America / S. M. Evans, H. C. Boyt. – University of Chicago Press, 1992. – 228 p.

9. *March J. G. Ambiguity and Choice in Organizations / J. G. March, J. P. Olsen. – 2d ed. – Bergen : Uniwersitetsforlaget, 1979. – 408 p.*
10. *Simon H. A. Making management decisions: The role of intuition and emotion / H. A. Simon // Academy of Management Executive. – 1987. – №1. – P. 57–64.*
11. *Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого “Я” / Зигмунд Фрейд // “Я” и “Оно”. Кн. 1 / Зигмунд Фрейд. – Тбилиси : Мерзни, 1991. – С. 71–138.*
12. *Грабовська С. Ідеальний політичний лідер в уяві студентів / С. Грабовська // Соціальна психологія. – 2006. – № 4 (18). – С. 28–37.*

Грабовская С. Л., Карковская Р. И., Томчий О. Б. Какие политики имеют шанс на благосклонность молодежи: диспозиционный ракурс

Освещены основные теоретические подходы к изучению и пониманию лидерства. Представлены результаты эмпирического исследования связи качеств образа “Я-идеального” и идеального политического лидера или лидера, за которого избиратели отдали бы свой голос (исследование проводилось среди учащейся молодежи). Установлено, какие качества молодые люди (студенты, аспиранты) считают важнейшими для себя лично и для политических лидеров. Описаны особенности исследуемых, склонных оценивать политических лидеров через призму важных для себя качеств, и распространенные в опрошенной группе образы идеального политика.

Ключевые слова: лидерство, политический лидер, личностное качество, ранжирование.

Grabovs'ka S. L., Karkovs'ka R. I., Tomchiy O.B. What politicians have a chance to be in youth favour: dispositional foreshortening

The article deals with the major theoretical approaches to the study and interpretation of leadership. It is presented the results of an empirical study of connection between features of the image of the Self-real and ideal political leader or just leader who the voters would be for. The survey has been conducted among students and postgraduates. There have been established features that young people consider as the most important both for themselves and for political leaders. It is also described the features of people who tend to view political leader through the prism of important traits for the m-selves and there were current images of ideal politician within survey group.

Key words: leadership, political leader, personal trait and ranging.